

ใบความรู้ที่ ๓ เรื่อง ประเภทของบทเพลงไทย
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ร้องบรรเลงเพลงดนตรี
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่อง ประเภทของบทเพลงที่ใช้สำหรับการบรรเลง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง ประเภทของบทเพลงที่ใช้สำหรับการขับร้อง
รายวิชา ศิลปะ (ดนตรี-นาฏศิลป์) รหัสวิชา ศ๒๑๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

เพลง คือ ทำนองที่ได้ประดิษฐ์ขึ้นโดยมีสัดส่วน มีจังหวะ วรรคตอนและสัมผัสถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของดุริยางคศิลป์เช่นเดียวกับบทกวีที่แต่งขึ้น โดยใช้ถ้อยคำ เสียง อักษร สระ และวรรณยุกต์ตามกฎแห่งฉันทลักษณ์ เพลงหนึ่งจะมีกึ่งจังหวะ กึ่งท่อน ไม่บังคับ แต่แบบแผนของไทยที่มีมาแต่โบราณ ท่อน ๆ หนึ่งจะมีไม่น้อยกว่า ๒ จังหวะหน้าทับ (มนตรี, ๒๕๐๗)

ประเภทของบทเพลงไทย สามารถแบ่งตามลักษณะของการนำไปใช้ได้ ดังนี้

๑. ประเภทบทเพลงที่ใช้สำหรับการบรรเลง หมายถึง เพลงที่ใช้สำหรับเครื่องดนตรีบรรเลงเพียงอย่างเดียว ไม่มีการขับร้องหรือไม่มีการประกอบ มีดังนี้

๑.๑ เพลงโหมโรง หมายถึง เพลงที่ใช้บรรเลงเริ่มต้นของการบรรเลง หรือการแสดงมีความหมายบอกให้ทราบว่า พิธีหรืองานจะเริ่มขึ้นแล้ว และยังเป็นการอัญเชิญเทพยดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาประชุมสโมสรในงาน เพื่อจะได้เป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ และผู้ร่วมงาน เพลงโหมโรงแบ่งออกเป็นหลายชนิด ดังนี้

๑.๒ เพลงหน้าพาทย์ เพลงที่บรรเลงประกอบพิธีการเคลื่อนไหว หรือพิธีการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ สัตว์ วัตถุต่างๆ และอื่นๆ เช่น เดิน นอน วิ่ง กลายร่าง เกิดขึ้น สูญไป ไม่ว่าจะมองเห็นตัวจนโดยการแสดงโขนละคร หรือพิธีกรรมที่ไม่เห็นตัว เช่น การเชิญเทวดาให้เสด็จลงมาในพิธี ถ้าเป็นการบรรเลงประกอบพิธีนั้นๆ แล้ว เรียกว่า เพลงหน้าพาทย์ทั้งสิ้น เช่น

เพลงเชิด	ประกอบพิธีการไปมาไกลๆ หรือรีบเร่ง หรือรีบกัน
เพลงเสมอ	ประกอบพิธีการไปมาใกล้ๆ จากห้องหนึ่งไปอีกห้องหนึ่ง
เพลงโอด	ประกอบพิธีการร้องไห้ สลบ หรือตาย
เพลงเหาะ	ประกอบพิธีการไปมาในอากาศของเทวดา
เพลงไล่	ประกอบพิธีการไปมาในน้ำทั้งของมนุษย์ สัตว์ หรือวัตถุ

๑.๓ เพลงเรื่อง เป็นเพลงที่นำมาบรรเลงติดต่อกัน โดยใช้บรรเลงประกอบพิธีต่าง ๆ ไม่มีการขับร้องมาเกี่ยวข้อง เช่น เพลงเรื่องทำขวัญ

๑.๔ เพลงทางเครื่อง เพลงที่ใช้บรรเลงต่อท้ายเพลงเถาเป็นเพลงที่มีทำนองสั้น มีอัตราจังหวะชั้นเดียว สนุกสนาน ครึกครื้น เพลงเดียวกันใช้สำเนียงเดียวกันจะใช้เพลงชุดใด ขึ้นอยู่กับเพลงเถาที่บรรเลงอยู่ก่อนหน้า

๑.๕ เพลงออกภาษา เพลงที่นำสำเนียงภาษามาเรียงกันต่างจากเพลงทางเครื่องคือ เพลงออกภาษาต้องบรรเลง ๔ ภาษาก่อน คือ จีน เขมร ตลุง พม่า แล้วจึงเลือกสำเนียงภาษาอื่นตามความเหมาะสม

๑.๖ เพลงลูกหมัด เป็นเพลงที่มีทำนองสั้น จังหวะเร็ว แสดงความหมายว่าเพลงที่บรรเลงนั้นจะจบลงแล้ว

๒. ประเภทบทเพลงที่ใช้สำหรับการขับร้อง หมายถึง เพลงที่ใช้เครื่องดนตรีบรรเลง ร่วมกับการขับร้อง มีดังนี้

๒.๑ เพลงเถา เพลงที่ขับร้องและบรรเลงที่บรรเลงติดต่อกัน โดยมีอัตราจังหวะสลับกัน ตั้งแต่อัตราจังหวะสามชั้น (จังหวะช้า) สองชั้น (จังหวะปานกลาง) ชั้นเดียว (จังหวะเร็ว)

๒.๒ เพลงตับ การนำเอาเพลงหลาย ๆ เพลงมาขับร้องและบรรเลงต่อเนื่องกัน มี ๒ ชนิด

๑.) เพลงตับเรื่อง คือเพลงที่นำมาบรรเลง และบรรเลงติดต่อกัน ยึดบทร้องที่เป็นเรื่องเดียวกัน ฟังได้ติดต่อกันเป็นเรื่องเดียวกัน ส่วนทำนองเพลงจะเป็นอย่างไรไม่ถือเป็นสำคัญ เช่น เพลงตบนางลอย เพลงตบนาคราช เป็นต้น

๒.) เพลงตบเพลง คือเพลงที่นำมาบรรเลง และบรรเลงติดต่อกัน ยึดถือสำนวน ทำนองของเพลง ที่สอดคล้องเหมาะสม และต้องอยู่ในอัตราจังหวะเดียวกัน ส่วนบทร้องจะเป็นอย่างไรไม่ถือเป็นสำคัญ เช่น เพลงตบลมพัดชายเขา เพลงตบเพลงยาว เป็นต้น

๒.๓ เพลงเกร็ด ใช้ขับร้องทั่วไป ผู้ประพันธ์ส่วนใหญ่ประพันธ์ขึ้นเพื่อความสนุกสนาน หรือเพื่อสอนใจ เนื้อหาอาจอยู่ในรูป ชมธรรมชาติ ชมผู้หญิง บรรยายความรัก

๒.๔ เพลงละคร หมายถึง เพลงที่บรรเลงประกอบการแสดง โขน ละคร และมหรสพต่างๆ ที่ใช้ประกอบการแสดง